

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تهران

دانشکده علوم اجتماعی

عنوان:

موضوع: تاثیر تحریم اقتصادی بر رفاه اجتماعی مردم (مطالعه شهر تهران)

نگارش: اعظم رجبی

استاد راهنما: سرکار خانم دکتر ملیحه شیانی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر علی شکوری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته برنامه ریزی اجتماعی

زمستان ۱۳۹۲

بسمه تعالی
دانشگاه تهران
دانشکده علوم اجتماعی
گروه آموزشی برنامه‌ریزی اجتماعی
گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیأت داوران پایان نامه کارشناسی ارشد خانم اعظم رجبی

در رشته علوم اجتماعی گرایش برنامه‌ریزی و رفاه اجتماعی
با عنوان تاثیر تحریم اقتصادی بر رفاه اجتماعی مردم (مطالعه شهر تهران)
را در تاریخ: ۱۳۹۲/۱۲/۱۰

ارزیابی نمود.

به عدد	به حروف
۱۸/۵	هیجده و نیم

با نمره نهایی:

ردیف	مشخصات هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه دانشگاهی	دانشگاه	امضاء
۱	استاد راهنما	دکتر ملیحه شیانی	دانشیار	تهران	
۲	استاد مشاور	دکتر علی شکوری	دانشیار	تهران	
۳	استاد داور	دکتر علی اصغر سعیدی	دانشیار	تهران	
۴	مدیر گروه آموزشی	دکتر علی شکوری	دانشیار	تهران	
۵	معاون علمی دانشکده	دکتر غلامرضا غفاری	دانشیار	تهران	

اداره کل تحصیلات تکمیلی

جمهوری اسلامی ایران
دانشگاه تهران

شماره:
تاریخ:
پیوست:

باسمه تعالی
تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب **اعظم رجبی** متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه/ رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک همسطح یا بالاتر ارائه نشده است.

در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو **اعظم رجبی**

امضاء

آدرس: میدان انقلاب اول خیابان فخر رازی - پلاک ۵   کد پستی ۱۳۰۴۵/۵۶۸
فکس: ۶۴۹۷۳۱۴

تقدیم به :

پدر و مادر مهربانم

که در تمام مراحل زندگی، به من راه و رسم درست زیستن را آموختند

و

خانواده‌ام که همیشه گرمای وجودشان را احساس کردم

تشکر و قدردانی

وظیفه خود می‌دانم از تمام کسانی که در این راه به بنده کمک کردند تقدیر و تشکر داشته باشم. از خواهران عزیزم که همواره تسلی بخش قلبم بودند متشکرم، از خانم دکتر شیانی بسیار سپاسگزارم چرا که بدون راهنمایی‌های ایشان تامین این پایان نامه بسیار مشکل مینمود. از جناب آقای دکتر موسایی که ابتدا راهنمای این پایان نامه بودند و همواره از بنده حمایت کردند و نظرات مفید خود را بیان کردند، از آقای دکتر شکوری که با قبول مشاوره این پایان‌نامه در سخت‌ترین برهه به بنده لطف داشتند و در نهایت از تمام دوستان عزیزم که همراه و یاور من بودند.

چکیده

کشورهایی که مورد تحریم قرار می‌گیرند با مشکلات اقتصادی و اجتماعی فراوانی مواجه می‌شوند، افزایش تورم و به دنبال آن افزایش قیمت کالاها، بسته شدن کارخانه‌ها و تعطیلی صنایع و بالطبع آن افزایش بیکاری، کنترل واردات و صادرات و افزایش انحصارطلبی و شکل‌گیری مافیای تجاری و مواردی بسیاری شبیه به این می‌تواند تحت تاثیر تحریم به وجود آید. موضوع تحقیق بررسی تاثیر تحریم اقتصادی بر رفاه اجتماعی مردم و هدف اصلی پژوهش نیز همین موضوع است. در پی پاسخگویی به این سوال ما با استفاده از روش پیمایش و تکنیک پرسشنامه به جمع‌آوری اطلاعات پرداختیم. جامعه آماری ما در این پژوهش خانوارهای شهر تهران بودند که از بین خانوار، سرپرست خانوار گروه هدف ما را تشکیل می‌دهد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت زندگی مردم بعد از تحریم بدتر شده است، قدرت خرید و درآمد آن‌ها کاهش یافته است. میزان دسترسی مردم به برخی کالاها کاهش پیدا کرده، همچنین وضعیت امکانات بهداشتی و درمانی و کیفیت آن‌ها نسبت به قبل از تحریم بدتر شده است. یافته‌های تاثیر تحریم‌ها بر رفاه ذهنی هم به این صورت است که بعد از تحریم احساس محرومیت نسبی مردم بیشتر شده است، احساس شادی مردم کمتر شده و وقت کمتری را برای شاد بودن در کنار خانواده دارند، احساس رضایت از زندگی آن‌ها کاهش پیدا کرده و احساس نگرانی زیادی در مورد آینده و وضعیت شغلی و مالی خود دارند. نتیجه‌ای که می‌توانیم داشته باشیم این است که تحریم‌ها تاثیر زیادی بر رفاه عینی و ذهنی مردم داشته است و رفاه اجتماعی مردم ایران را کاهش دادند، اگر هدف تحریم اقتصادی را تحت فشار قرار دادن مردم کشور مورد تحریم بدانیم این هدف در مورد مردم ایران محقق شده است و با نظرسنجی از مردم می‌توانیم تاثیر داشتن تحریم در رفاه اجتماعی را مورد تایید قرار دهیم .

واژگان کلیدی: تحریم اقتصادی، رفاه اجتماعی، رفاه عینی، رفاه ذهنی

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات تحقیق

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	طرح مساله	۳
۳-۱	اهداف پژوهش	۵
۱-۳-۱	هدف اصلی	۵
۱-۳-۲	اهداف فرعی	۵
۴-۱	ضرورت و اهمیت پژوهش	۶

فصل دوم - ادبیات تحقیق

۱-۲	مرور مفهومی	۸
۱-۱-۲	تعریف تحریم	۸
۲-۱-۲	شاخصهای تحریم	۹
۳-۱-۲	نوع شناسی تحریم	۹
۴-۱-۲	تحریم از لحاظ اندازه و یا حدود	۱۰
۵-۱-۲	تحریمهای غیر خشن	۱۱
۶-۱-۲	تحریم اقتصادی	۱۳
۷-۱-۲	انواع تحریم اقتصادی	۱۴
۸-۱-۲	تحریم اختیاری و تحمیلی	۱۶
۹-۱-۲	تحریم حقوق بشری	۱۶
۱۰-۱-۲	تحریم هدفمند (هوشمند)	۱۷
۱۱-۱-۲	مراحل اعمال تحریم اقتصادی	۱۹
۱۲-۱-۲	اهداف سیاسی تحریم اقتصادی	۲۰
۱۳-۱-۲	دلایل امریکا برای تحریم کشورهای مختلف	۲۰
۱۴-۱-۲	تحریم به مثابه مهار	۲۲
۱۵-۱-۲	دلایل حامیان تحریم اقتصادی	۲۳
۱۶-۱-۲	دلایل مخالفان تحریم اقتصادی	۲۳
۲-۲	رفاه اجتماعی	۲۵
۳-۲	مرور تاریخی	۲۸
۱-۳-۲	تحریم اقتصادی	۲۸
۲-۳-۲	تحریم ایران	۳۳
۳-۳-۲	تحریمهای امریکا علیه ایران	۳۳

۳۴	۴-۳-۲ قانون داماتو.....
۳۵	۵-۳-۲ روز شمار سیاست فشار و تحریم امریکا بر ضد ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی.....
۳۷	۶-۳-۲ تحریمهای سازمان ملل.....
۴۰	۷-۳-۲ تحریمهای اتحادیه اروپا.....
۴۱	۴-۲ تاریخچه رفاه اجتماعی .....
۴۳	۵-۲ نظریات .....
۴۳	۱-۵-۲ نظریه‌های مربوط به رفاه.....
۴۸	۲-۵-۲ نظریه‌های جامعه شناسی.....
۵۰	۳-۵-۲ نظریه‌های تحریم.....
۵۶	۶-۲ پیشینه یا تجارب تحقیقاتی .....
۵۶	۱-۶-۲ مطالعات داخلی.....
۶۰	۲-۶-۲ مطالعات خارجی.....
۶۱	۷-۲ مدل نظری .....
۶۳	۸-۲ مولفه‌ها .....
۶۴	۹-۲ فرضیه‌های تحقیق .....
۶۴	۱-۹-۲ فرضیه‌های اصلی.....
۶۴	۲-۹-۲ سایر فرضیه‌ها.....
۶۵	۳-۹-۲ رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای و متغیر رفاه اجتماعی.....

فصل سوم - روش شناسی تحقیق

۶۷	۱-۳ مقدمه .....
۶۷	۲-۳ تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها .....
۶۷	۱-۲-۳ رفاه عینی.....
۶۷	۱-۱-۲-۳ سطح درآمد.....
۶۸	۲-۱-۲-۳ تغذیه.....
۶۹	۳-۱-۲-۳ امکانات بهداشتی.....
۷۲	۲-۲-۳ رفاه ذهنی.....
۷۲	۱-۲-۲-۳ احساس محرومیت نسبی.....
۷۲	۲-۲-۲-۳ احساس شادی.....
۷۳	۳-۲-۲-۳ احساس رضایت از زندگی.....
۷۴	۴-۲-۲-۳ احساس نگرانی.....
۷۶	۳-۳ روش تحقیق .....

۷۷	۴-۳ جامعه آماری
۷۷	۱-۴-۳ نمونه آماری
۷۷	۵-۳ روش نمونه‌گیری
۷۹	۶-۳ تعیین حجم نمونه
۸۰	۷-۳ تکنیک‌های گردآوری اطلاعات
۸۱	۸-۳ سنجش روایی و پایایی پرسشنامه

فصل چهارم - توصیف، تحلیل و تبیین یافته‌های تحقیق

۸۸	۱-۴ سیمای نمونه آماری
۱۰۴	۲-۴ بخش رفاه عینی
۱۰۴	۱-۲-۴ ارزیابی وضعیت اقتصادی
۱۱۱	۲-۲-۴ تاثیر بر مصرف کالاهای اساسی
۱۱۵	۳-۲-۴ دسترسی به کالاهای اساسی
۱۱۹	۴-۲-۴ وضعیت افزایش قیمت امکانات بهداشتی درمانی
۱۲۳	۵-۲-۴ کیفیت امکانات بهداشتی درمانی
۱۲۷	۶-۲-۴ افزایش قیمت امکانات بهداشتی باعث تشدید بیماری‌ها میشود
۱۲۹	۷-۲-۴ افزایش قیمت امکانات بهداشتی درمانی باعث کاهش مراجعه به پزشک می‌شود
۱۳۱	۸-۲-۴ تاثیر تحریم بر کمبود امکانات پزشکی
۱۳۳	۳-۴ بخش رفاه ذهنی
۱۳۳	۱-۳-۴ احساس محرومیت نسبی
۱۳۷	۲-۳-۴ احساس شادی
۱۴۱	۳-۳-۴ احساس رضایت از زندگی
۱۴۶	۴-۳-۴ احساس نگرانی
۱۵۰	۴-۴ رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای و رفاه عینی و ذهنی
۱۵۰	۱-۴-۴ مقایسه رفاه ذهنی - جنسیت
۱۵۱	۲-۴-۴ مقایسه رفاه عینی - جنسیت
۱۵۲	۳-۴-۴ آزمون نوع شغل و رفاه ذهنی
۱۵۸	۴-۴-۴ آزمون رفاه عینی - مشاغل

فصل پنجم - نتیجه گیری تحقیق

۱۶۱.....	۱-۵ نتیجه گیری
۱۶۴.....	۲-۵ پیشنهادات
۱۶۶.....	فهرست منابع و ماخذ
۱۶۶.....	منابع فارسی
۱۷۰.....	منابع لاتین

فهرست جدول‌ها

۸۸	جدول ۱. جنسیت پاسخگویان
۹۰	جدول ۲. سن پاسخگویان
۹۲	جدول ۳. تحصیلات پاسخگویان
۹۴	جدول ۴. وضعیت شغلی
۹۶	جدول ۵. تعداد افراد تحت تکفل
۹۸	جدول ۶. میانگین درآمد ماهیانه
۱۰۰	جدول ۷. میانگین درآمد کل خانواده
۱۰۲	جدول ۸. متوسط هزینه های ماهیانه
۱۰۴	جدول ۹. ارزیابی وضعیت زندگی
۱۱۱	جدول ۱۰. مصرف کالاهای اساسی
۱۱۵	جدول ۱۱. دسترسی به کالاهای اساسی
۱۱۹	جدول ۱۲. وضعیت امکانات بهداشتی - درمانی
۱۲۳	جدول ۱۳. کیفیت امکانات بهداشتی - درمانی
۱۲۷	جدول ۱۴. تشدید بیماریها
۱۲۹	جدول ۱۵. کاهش مراجعه به پزشک
۱۳۱	جدول ۱۶. کمبود امکانات پزشکی
۱۳۳	جدول ۱۷. احساس محرومیت نسبی
۱۳۷	جدول ۱۸. احساس شادی
۱۴۱	جدول ۱۹. احساس رضایت از زندگی
۱۴۶	جدول ۲۰. احساس نگرانی
۱۳۵	جدول ۲۱. محرومیت
۱۳۹	جدول ۲۲. شادی
۱۴۴	جدول ۲۳. رضایت از زندگی
۱۴۹	جدول ۲۴. نگرانی

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. جنسیت پاسخگویان.....	۸۹
شکل ۲. نمودار سن پاسخگویان.....	۹۱
شکل ۳. تحصیلات پاسخگویان.....	۹۳
شکل ۴. وضعیت شغلی.....	۹۵
شکل ۵. تعداد افراد تحت تکفل.....	۹۷
شکل ۶. میانگین درآمد ماهیانه.....	۹۹
شکل ۷. میانگین درآمد خانواده.....	۱۰۱
شکل ۸. متوسط هزینه زندگی.....	۱۰۳
شکل ۹. تشدید بیماریها.....	۱۲۸
شکل ۱۰. کاهش مراجعه به پزشک.....	۱۳۰
شکل ۱۱. کمبود امکانات بهداشتی.....	۱۳۲
شکل ۱۲. احساس محرومیت نسبی.....	۱۳۴
شکل ۱۳. احساس شادی.....	۱۳۸
شکل ۱۴. احساس رضایت از زندگی.....	۱۴۲
شکل ۱۵. احساس نگرانی.....	۱۴۷

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

بحث را با این مطلب آغاز می‌کنیم که هدف‌های رفاهی و امنیت، از گزینه‌های اصلی سیاست‌های دولت‌ها و جوامع می‌باشد، که دولت‌ها در اهداف و روابط خود در جستجوی دستیابی به منافع و بازارهایی برای کمک به رشد اقتصاد و ایجاد رفاه هستند. با توجه به جایگاه مبادلات اقتصاد بین‌المللی که با جهانی شدن و وابستگی متقابل اقتصادهای جهان به یکدیگر به صورت بخش مهمی از زندگی جدید شده است آسیب‌پذیری‌هایی را نیز برای دولت‌ها به همراه دارد. قطع جریان مبادلات اقتصادی در برخی موارد می‌تواند اقتصاد یک کشور را از بین ببرد و سختی‌ها و مشکلات فراوانی را به مردم آن کشور تحمیل کند. از اوایل قرن بیستم تا زمان حاضر، مجازات‌ها و تحریم‌های اقتصادی به عنوان ابزار سیاست خارجی بسیار موثر بوده است و با تحت فشار قرار دادن اقتصاد آن کشورها به وسیله کاهش یا قطع کامل واردات و صادرات، دولت‌ها را مضیقه قرار داده و آن‌ها را در دستیابی به اهداف خود ناکام گذاشته است. (شهرکی، ۱۳۸۲) تحریم اقتصادی به عنوان یکی از اهرم‌های فشار مادی و معنوی علیه کشور هدف که از سیاست خارجی کشور تحریم‌کننده پیروی نمی‌کردند از قرن بیستم مورد استفاده‌ی بسیاری از کشورها و سازمان ملل قرار گرفت. (جزایری، ۱۳۸۱) ایران از زمان پیروزی انقلاب با تحریم‌های یک جانبه‌ای از سوی ایالت متحده امریکا مواجه بوده است. شورای امنیت از سال ۲۰۰۶ تا سال ۲۰۱۰، هفت قطعنامه علیه ایران صادر کرده است که در کنار محدودیت‌های تجاری و مالی که دیگر کشورها برقرار کردند وضعیت اقتصادی و اجتماعی ایران را دچار مشکلات فراوانی کرده‌اند. فصل هفتم منشور سازمان ملل که شامل اقدامات تنبیهی نظامی و غیر نظامی علیه کشورهای نقض‌کننده صلح و امنیت بین‌المللی است، مهم‌ترین ضمانت اجرای سازمان ملل برای برقراری امنیت و حفظ صلح است. طبق ماده ۳۹ منشور ملل متحد، شورای امنیت اجازه دارد تا برای اعاده صلح و امنیت بین‌المللی به وضع تحریم‌های اجباری اقدام نماید و در صورت شکست تحریم‌ها یا کافی نبودن اقدامات اولیه به قدرت نظامی متوسل شود. (ولیزاده، ۱۳۷۶) تحریم‌های مورد استفاده سازمان ملل به دلیل لازم الاجرا بودن آن توسط تمام کشورها، موثرترین نوع تحریم‌ها در مقایسه با تحریم‌های یک جانبه‌ای که امریکا علیه بسیاری از کشورها من جمله ایران به کار برده است، به شمار می‌رود و می‌تواند پیام‌های جدی تری به دولت مورد هدف بفرستد. (ماکینز^۱، ۱۳۸۸: ۳۸)

سازمان ملل با فرض ایجاد صلح و امنیت جهانی ایجاد شده است اما با ایجاد تحریم‌های اقتصادی و فشار بر زندگی مردم عادی این کشورها خود این قوانین را نقض می‌کند. نمونه این مورد کشور عراق می‌باشد که با اعمال این تحریم‌ها معضلات و نابسامانی‌های گوناگون اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به وجود آمد. (جزایری، ۱۳۸۱) عده‌ای معتقدند تحریم‌ها موفقیت‌آمیز نیست و یک ابزار کند و ناکارآمد در عرصه بین‌المللی محسوب می‌شود و تاکنون نتوانسته است که کشورهای تحریم شده را وادار به تمکین کند. مثال‌های ناموفق این قبیل

^۱ Christopher j. Makins . رئیس کل شورای آتلانتیک ایالات متحده